

térature des Arabes d'Espagne (Leiden 1855-1861). Makkarî'nin *Nefhu't-ṭib min gusni'l-Endelüsî'r-raṭîb* adlı eserinin ilk iki cildinin R. Dozy, L. Krehl ve W. Wright ile birlikte yapılmış neşridir. Baş tarafında şarkiyat araştırmalarından bahsedilen önemli bir mukaddimenin yer aldığı bu çalışmada birçok ünlü isim unutulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Necib el-Akikî, *el-Müsteşriḳûn*, Kahire 1964, I, 204; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 120; Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşriḳîn*, s. 167; Edward W. Said, *Orientalism*, New York 1979, s. 152, 331, 339; "el-Munazzamâtü'l-'Arabiyye li't-terbiye", *Menâhicü'l-müsteşriḳîn*, Riyad 1405/1985; W. H. Behn, *Index Islamicus (1665-1905)*, Millersville 1989, s. 2, 28, 57, 96, 113, 691, 697, 720, 722, 725, 731, 737, 801; *TA*, XIV, 103; E. Lévi-Provençal, "Makkarî", *IA*, VII, 205.



İBRAHİM HAREKÂT

DUHÂ NAMAZI

(bk. KUŞLUK NAMAZI).

DUHÂ SÜRESİ

(سورة الضحى)

Kur'an-ı Kerim'in doksan üçüncü süresi.

Mekke devrinde nâzil olmuştur, on bir âyettir. *Fâsıla** sı (ا . ث . ر) harfleridir. Adını birinci âyetteki "kuşluk vakti" anlamına gelen *duhâ* kelimesinden alır. Kuşluk vaktine yeminle başlayan süreye *Ve'd-Duhâ* süresi de denilir. Vahyin bir müddet kesilmesi sebebiyle Mekke müşrikleri arasında çıkan, "Rabbi Muhammed'i terketti, ona küstü" şeklindeki dedikodulardan Hz. Peygamber'in duyduğu üzüntü üzerine nâzil olmuştur (sürenin nüzûl sebebiyle ilgili rivayetler için bk. Buhârî, "Tefsîr", 93; "Teheccüd", 4; "Fezâ'ilü'l-Ḳur'ân", 1; Müslim, "Cihâd", 114-115; Tirmizî, "Tefsîr", 82; Hâkim, II, 526-527). Vahyin kesilme süresiyle ilgili olarak iki üç günden kırk güne kadar varan çeşitli rivayetler mevcuttur.

Duhâ süresi, İslâm güneşinin yükselişini sembolize eden kuşluk vaktiyle küfür ve şirk döneminin, bitmeye yüz tutmuş karanlık bir geceyi andıran haline yeminle başlar. Allah'ın Hz. Peygamber'i terketmediği ve kendisine darılmadığı bildirilir. Hz. Peygamber'i yakın bir gelecekte büyük başarıların beklediği, peygamberlik görevinin sonunun başlangıcından daha hayırlı olacağı müjdelendir. Aslında Hz. Peygamber annesiz babasız



Duhâ sūresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

büyüyen bir yetimken rabbi kendisini koruyup kollamış ve ona peygamberlik vermiştir. Artık rabbin desteğinden uzak kalması ve terkedilmiş bir duruma düşmesi söz konusu değildir.

Sürenin ikinci yarısındaki âyetler ilk nazarda bir başa kakma üslûbu taşır gibiyse de dikkatle incelendiğinde böyle olmadığı görülür. Daha önce verilen nimetlerden söz edilmesi başa kakma değil peygamberlikten sonra verilecek nimetlerin daha öncekilerle kıyaslanamayacak kadar büyük olduğunu anlatmak içindir. Nübüvvetten önce resulünü kimseye muhtaç etmeyen Allah nübüvvetten sonra mı yüz üstü bırakacaktır. Artık bir peygamberden beklenen görevleri yerine getirmesi, yetime, kimsesize sahip çıkması, ihtiyacı olanları eli boş çevirmemesi gerektiği belirtilir. Süre, rabbin nimetlerini dile getirmeyi emreden bir âyetle son bulur. Bundan da en büyük nimet olan İslâm dininin tebliğ ve tâlim edilmesi istendiği sonucu çıkarılmalıdır. Bu özellikleri ve muhtevasıyla süre yalnız Hz. Peygamber için değil her zaman ve her yerde bütün müslümanlar için büyük bir mânevî güç ve moral kaynağıdır.

Duhâ sūresinin bir önceki Leyl sūresiyle anlam ilişkisi vardır. Leyl sūresi, iyilerin ileride hoşnut ve razı olacaklarını müjdeleyen âyetle son bulurken bu sūrede, "Rabbin sana verecek, sen de razı olacaksın" meâlindeki âyetle bu müjdeye açıklık getirilmiş olur. Bundan sonraki İnşirâh sūresi ise hem üslûp hem de anlam bakımından Duhâ sūresinin devamı gibidir. Çünkü bu sūrede Peygamber'in göğsünün genişletildiği, sırtındaki ağır yükün kaldırıldığı ve namının yüceltildiği bildirilir. Duhâ sūresinin başında yer alan, "Rabbin seni terketmedi, senden yüz çevirmedi" meâlindeki âye-

te karşılık İnşirâh sūresi, "Öyleyse sen de sadece rabbine yönel" âyetiyle son bulur.

Duhâ sūresini okumanın faziletine dair Sa'lebî ve Vâhidî gibi müfessirlerce Übey b. Kâ'b'dan nakledilen ve daha sonraki bazı tefsir kitaplarında da yer alan, "Kim Duhâ sūresini okursa Allah onu Muhammed'in şefaatine lâyık gördüğü kulları arasına alacak, ona ayrıca yetim ve dilencilerin sayısının on katı sevap yazacaktır" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zerkeşî, I, 432; Duhâ sūresinin ve daha sonraki sūrelerin sonunda tekbir getirilmesiyle ilgili rivayet için bk. BEZZÎ; TEKBİR).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ḍhy" md.; *Müsned*, IV, 312-313; Buhârî, "Tefsîr", 93; "Teheccüd", 4; "Fezâ'ilü'l-Ḳur'ân", 1; Müslim, "Cihâd", 114-115; Tirmizî, "Tefsîr", 82; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXX, 229-234; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 526-527; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 46-49; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, İstanbul 1307, VIII, 594-607; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳur'ân*, VIII, 446-450; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 432; *Tecrid Tercemesi*, IX, 34-38; Aynî, *Umdetü'l-ḳârî*, Kahire 1392/1972, XVI, 162-165; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, XXX, 153-165; El-malîlî, *Hak Dini*, VIII, 5883-5909; Zuhûr Ahmed Azhar, "Duhâ", *UDMİ*, XII, 301-302.



EMİN IŞIK

DUHÂN

(الدخان)

İslâmî literatüre göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri.

Arapça'da "tütme, dumanı çıkmak" mânâsındaki *dahn* kökünden isim olan *duhân* "duman" anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'de iki âyette yer alan kelime (Fuṣṣilet 41/11 ; ed-Duhân 44/10) kırk dördüncü sürenin de adını teşkil eder (bk. DUHÂN SÜRESİ). Duhân Kur'an'da geçtiği her iki âyette de "duman" anlamında kullanılmıştır.

Çağdaş mukayeseli dinler tarihi araştırmalarının bir kısmında, İslâm literatürüne göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri olarak kabul edilen *duhân*ın terminolojide kazanmış olduğu bu eskatolojik mânaya benzer anlam ifade eden pasajlara *Kitâb-ı Mukaddes*'te de rastlanıldığı (meselâ bk. Matta, 24/30) kaydedilir (Masson, s. 692). Kur'an'da kıyametin yaklaştığını haber veren âyetlerle bu dehşetli olayın alâmetlerine genel olarak işaret eden beyanların yer alması, müslümanlar arasında yakın bir gelecekte kıyamet alâmetlerinin zuhur ede-